

тәлиф нишаат килләр, 29,6 фазини исә иншаат кәчи тәшкил едир.

Эразидә олан кнпс јатаглары нишаат-да, семент сәнајесиндә, табәбәтдә истифадә етмәк үчүн јүксәк кејфијәтли хам-мал сајылыр. Сон илләрдә тикнијәти иш-ләриндә апарылан токмиләшмә илә әла-гәдәр үзлүк материалларына бәјүк еһ-тијәч дујудур. Белә ки, һәмнин материал-лар јерин дајаз гатларында олдуғу үчүн истеһсала чәлб едилмәси, учузлуғу, ода-давамлылығы, һәмчинин көзәл көрүнү-шү илә днкәр тикнијәти материалларын-дан фәргләнир. Онлар мүлки вә сәна-јә тикнијәти сәһәләриндә биналарын фа-садларынын, көрпүларын, сүтунларын үзләниһсиндә кеһиш тәбтиг едилләр. Эра-зидәки комплекс хаммал һесаб едиләһ даш дуз јатагларынын әлверишли тәбни вә чоғрафи вәзијәти, кимјәви тәркиби-нин јүксәк кәстәрчиләрә малик олмасы итгисади чәһәтдән һәјли сәрфәли-дир. Нахчыван даш дузу гатышыглар-дан тәһизләндикдән сонра Јејанти, хү-сусилә консерв сәнајесиндә ишләдилләр. Кимјә сәнајесиндә исә ондан сода, хлорид туршусу, натриум, поташ, хлор вә баш-га кимјәви маддәләр алмаг мүмкүндүр. Даш дуз металлуркија, электротехника, табәбәтдә, азот истеһсалында, һәмчинин тохучулугда вә с. истифадә едилә биләр.

Мухтар республикада фәјдалы газын-тыларын зәһкинлијинә баһмајараг, он-лардан истифадә дәрәчәси ашағы сәвиј-јәдәдир. Полиметалла зәһкинә Парағачај јатагларындан сәмәрәли истифадә үчүн мадәһләрәрасы јол шәбәкәси јарадыл-масы вачибдир.

Гејд етмәк лазымдыр ки, Парағачај мадәһниндә филиз сафлашдырылаһ заман

фабрикдән ахан тонларла чиркли сула-рын тәркибиндәки сәнајә әһәмијәтли элементләри истифадәсиз галмасы мөһ-суддарлығы ашағы дүшмәсинә сәбәб олур. Балбузи елми-техники тәрәтгинин олур. Јүксәк нишшафы сәнајә сәһәләринә олан тәләбаты тәһмин етмәк вә мөһсул-дарлығы артырмаг мөһсәдилә хаммалын тәркибиндәки элементларин комплекс емалыны тәләб едир. Бу баһымдан да Парағачај филизсафлашдырма фабри-киндә чиркли суларын тәркибиндәки элементләрдән сәмәрәли истифадә үчүн сүтутарларын тикимләси вә лаборатори-јанын тәшкили мөһсәдәүјәһ оларды. Бу мөһсәләнин һәлли әзлүјүндә тәбнәтин мұһафизәси илә әлағәли бир сыра мөһ-сәләриң һәјәтә кеңиримләсинә зәһмин ја-радарды.

Истеһсалын перспектив нишшафында эразинин минерал суларла зәһкинлији мұһүм әһәмијәт кәсб едир. Апарылан елми-тәдғигатлара көрә, мухтар респу-бликада 40-а хажың баланса даһил едил-мәһиш минерал су булағлары вар. Он-ларын мүаличәви әһәмијәти бәјүкдүр. Һәмнин булағлары истеһсала чәлб едил-мәси үчүн илж нөвбәдә Нахчыван МССР-дә шүшә-тара истеһсал едәчәк заводун тикитисинин сүр'әтләндиримләси мұһүм итгисади проблемләрдән олараг гаршы-да дурур. Бу мөһсәләнин һәлли минерал суларын истеһсал сәвијәсиниң јүксәлмә-синә тәһсир етмәклә бәрәбәр, эразидә бә'зи јејанти сәнајә мұһсәсәләринин тә-ләбатыны тәһмин едәр.

Зәһид МӘММӘДОВ,
Азәрбајчан ССР ЕА Чоғрафија Инс-титутунун елми ишчис.

Дәг чәһи.

Тәбиәт

Лирик Кәһәт

ТӘКРАРЕДИЛМӘЗ чәзибәдарлығы, јүксәк естетик ма'нс вә тәһсирә ма-лик олан тәбиәт, әдәбијәтмызын бүтүн ишкншаф мәрһәләләриндә сөз усталары-ны илһама чағырмышдыр. Буна көрәдир ки, пејзаж лирикасы чоһәсрлик Азәрбај-чан ше'ринин мұһүм голларындан бири-ни тәшкил едир. Халг јарадычлығынын илкин мәрһәләләриндә тәбиәт мотивлә-риндән әсәтири гүшә, сонрағы дөврләрдә исә гәһрәманларын руһи-психологи вә-зијәтләринин тәғдиминә ишкән јарадан әлверишли бәдни мөһсәд кими истифадә олунмушдур.

XX әсрин әввәлләриндә пејзаж лирика-сынын мејданы һәјли кеһишләнишдир. Бу дөврдән етибарән бир тәрәфдән Азәр-бајчан тәбиәтинин чәзибәдәр мәнзәрәлә-ринин поетик рәси ми кәчилмиш, дикәр тәр-рәфдән исә тәбиәт һәјәтлә, чәмијәт һа-дисәләри илә вөһдәтдә гәләмә алынмыш, романтизм әдәби чәрәјанынын хүсусијәт-ләринә ујғун олараг тәбиәтә мөһсәс һади-сә, рәнк вә деталлар лирикада рәмзләш-дирлимишдир.

Азәрбајчан романтик лирикасында тә-биәтин натуралист тәсвирләри диггәти чәлб едир. Тәбиәтин натуралистчәсинә тәсвири заманы һеч дә, натурализм чәрә-јанынын тәләб етдијә ки ми, һәјәтин фо-то сүрәти чыхарылмыш, әксинә, мұјәһән мөһсәд үчүн сечилмиш тәбиәт мәнзәрәлә-ринин елә парлаг поетик лөвһәләри јара-дылыр ки, оңун тимсалында һәр һансы идеја-естетик гәјәһи дујмаг, ма'наландыр-маг асанлығыла мүмкүн олур. Бурада на-туралист тәсвир үсүлу типикликлә, һәја-тиликлә говушур. А. Сәһһәтин реал Азәр-бајчан тәбиәтинин типик лөвһәләринин чанландыран «Јај сәһәри» ше'риндә тәс-вир олунан күнәһин «од тутуб, гырмы-зы атәшлә» јанмасы, чобанын өз сүрүсү-вү чај гырағында отармасы, сәһәрин ал-әлван рәнкләри кими деталлар ејнилә тә-

биәтдә мөвчуд олан мәнзәрәләрин умуми-ләшмиш уғурлу поетик ифадәсидир:

Од тутуб гырмызы атәшлә јенә јанды
үфүг,
Шәфәгин гырмызы рәнкилә
ишығланды үфүг.
Бир гәдәр чајдан узаг, од галамыш
дағда чобан,
Ојадыр өз сүрүсүн отлаја јайлагда
чобан.
Јумушаг көј чәмәнин үстә дүшүб шәһ
кечәдән,
Исти јохдур, һәлә вар бир балача мөһ
кечәдән...
...Күн чыхыр, көјдә булуд гырмызы
рәнкә бојаныр,
Кәндилләр чоһ јорулуб, ујғудан инди
ојаныр.

Индијәдәк романтик лирикада реалист үнсүрләр кими гијмәтләндирилән белә мејлләр әслиндә натураллашдырмаја— әјанилән, һәјәтилијә тутарлы сүбутдур. Халг шаири С. Вурғун һәмнин ше'рдә тә-биәтин чанлы, бәдни тәғдиминә көрә Сәһ-һәти «шаир-рәссам» адландырымышдыр.

Романтик лирикада тәбиәт чоһ вахт ин-сан фәалијәтинин, әһвали-руһијәсинин тәрәһһүмүнә доғру истигамәтләндирил-мишдир. Лирикада јај, баһар—ојанма, шухлуг, ишкнбиллик һиссләринин, пајыз-гыш бәдбинлијин, күскүнүлүјүн ифадә-си кими тәрәһһүм едилмишдир. Фәсиллә-рин дәјишмәси исә нисан әһвали-руһијә-синдәки дәјишкнлији, чәмијәтдә баш ве-рән јениликләри ма'наландырмаг үчүн әл-веришли бәдни пријома чеврилмишдир. А. Сәһһәтин «Әкинчн көғмәси», «Јај ке-чәси», «Гыш», А. Шаһтин «Чобан маһ-нысы» вә с. ше'рләриндә тәбиәт инсанла-сых әлағәдә, үз-үзә тәрәһһүм олунмуш-дур. Шаһтин 1908-чи илдә гәләмә алды-ғы «Баһар» шәргисиндә тәбиәтдә јара-нан чанланманын көнүлләрә кәтирдји фәрәһ, ишкнбиллик, ишкүзәрлык әһвали-

руһијјәси мүнәффәғијјәтлә өз әксини тап-
мышдыр:

Бағчаларда ачыр күл,
Фәрәһләһир һәр көнүл.
Учур, думан, гәм, кәдәр,
Шән-шән өтүр һәр бүлбүл.

...:Баһар ејләдикчә наз,
Елин кефи олур саз.
Әкир, бичир һәвәслә
Дәјир: «Вар ол, көзәл јаз».

А. Сәһһәт бөјүк мөһәрәтлә тәбиәт
ше'рләриндә инсан һәјәти вә чәмијјәтлә
бағлы олан ичтиман мәсәләләри мө'налан-
дырмышдыр. Онуң «Јај кечәси» ше'рин-
дә бүркүлү, дарыхдырычы јај кечәсиниң
тәрәннүмү илә әкинчи вә бичинчиләрни
јорғундугунуң, әкинчи гызығын нараһәт
аңларынын, «нә чүтү, нә котаны, нә кә-
ли» олан јохсулларын кешмәкешли тәлә-
јиниң тәсвири бир-бирини тамамламыш-
дыр.

Истәр А. Сәһһәт вә истәрсә дә А. Ша-
иг фәсилләрни һамысына мурачиәт ет-

миш, һәр чүр арзу, мејл вә һадисәләри
бүтүн мүрәккәблији илә мө'наландырма-
ға чалышмышлар. 1908-чи илдә Сәһһә-
тин дөрд фәсил—јаз, јај, лајыз, гыш һа-
ғында јаздыгы силсилә ше'рләриндә
1905—1907-чи илләр буржуа-демокра-
тик ингилабынын мәғлубијјәтиндән сон-
ра олкәдә јаранан тутгун мәнзәрә мүнәј-
әнәклә јазыи гыша чеврилмәси кими
шәртләндирилмишдыр. Баһарын «Јерин,
көјүн һавасыны» гызышдырдығыны, хә-
лангин либасыны дәјишдирдијини» көс-
тәрән шаир, шүбһәсиз, тәбиәтин бу ојан-
ма сымасында дүнјанын мәнзәрәсини је-
ниләшдирмәјә гадыр олан бағачыл идеја-
ларын мө'наландырылмасына сәј көстәр-
миш, «гырмызы алов сачан» јај фәсли-
нин характер чызкыләри васитәсилә меј-
дана чыхан иртигачы, әксингилаби гүввә-
ләрни јаратдыгы вәзијјәтин мәнзәрәсини
чөкмәк мәгсәдилә исти јај һавасынын
гушларын сәсини кәсдијини, «һавада бир
сәринлик» јарандығыны көстәрмиш, сим-
волик шәкилдә кәләчәк вәзифәләри, зәру-
ри һазырлыг ишләрини мүнәјәнләшдир-

мишдыр:

Бичәр бичинчи арпаны; дөјәр әкинчи
хырманы,
Чувал-чувал дөјүб јығар әкинчи арпа-
бугданы.
Әкәр ки, јајда зәһмәти әкинчиниң
зијад олур,
Зијад олурса, гыш күнү о да о гәдәр
шад олур.

Сәһһәтин марағлы пејзаж нүмунәси
олан «Шамахы зәлзәлеси» ше'риниң илк
мисраларында шөһәриң сабит һәјәти тәс-
вир едилир. Әслиндә исә шаир бурунла
«бәшәриң руһуна сирајәт етмиш» сүкү-
нәти көстәрир. Бурадағы «сүкунәт»—
мө'нәви сүстлүк, чәһаләт Чәлил Мәммәд-
гулузадәнин классик шәкилдә адландыр-
дыгы «данабашлар» мүнәти дәмәкдир.
Гәјд етмәк ләзимдыр ки, шаир һәмни
мәнзәрәни «Өлү шөһәр» (1912) ше'рин-
дә бүтүн тәфсиләти илә әкс етдирмиш,
«сүмтү сүкүтүн һөкмфәрма» олдуғу бу
шөһәриң «өлү дирилләриниң» дүнјадағы
«шуриши-мөһшәрдән» баш чыхармадыг-
ларыны инандырычы шәкилдә үмүмиләш-

дирмишдыр.

Бүтүн булар бир даһа тәсдиг едир ки,
әсриң башлангычында романтик лирика-
да пејзаж лирикасы хәјли гүввәтләниш,
ше'риң бу голуқун өзүнәмәхсус ән'әнә-
ләри формалашышдыр. Лириканы зәң-
киләшдирән һәмни ән'әнәләр Азәрбајҗан
совет поезијасында јарадычы шәкилдә
давам етдирилмишдыр. һәјәти олдуғу ки-
ми, үмүмиләшмиш шәкилдә көстәрмәкдә
сәниәткарларын гаршысында јени үфүгләр
ачан социалист реализми јарадычылыг
методу пејзаж лирикасыны эсатири үн-
сүрләрдән вә рәмзләрдән хилас етмәјә
кениш имкан јаратмыш, тәбиәт бүтүн ча-
зибәдарлығы, әтри, раһијјәси илә поези-
јанын мөвзусуна чеврилишдыр. Халг
шаири Самәд Вурғунун ашағыдағы ил-
һамлы мисралары пејзаж лирикасынын
индики јени мәзмунуну үмүмиләшмиш
шәкилдә мө'наландырыр:

Баһар нә хош кәлир, руһа дад верир,
Хәјалә, дујғуја гол-һанад верир.
Вар олсун ше'римиз, шаирләримиз,
Һәр күлә, чичәјә тәзә ад верир.

Исә ҺӘБИВОВ.

ГАЈАЛАРЫН НӘҒМӘСИ

Фотолар һ. Мейдијевиндир.

